

Naar aanleiding van het verschijnen van het Liber Memorialis Theo Luykx bespreekt de auteur een aantal daarin verschenen bijdragen en belicht hij de uitzonderlijke figuur van wijlen Prof. Dr. Theo Luykx, die o.m. de bezielende inspirator is geweest van de pers- en communicatiewetenschap aan de Rijksuniversiteit Gent.

liber memorialis theo luykx

c.l. kruithof

Het kan alleen maar gewaardeerd worden dat ter nagedachtenis van professor Dr. Theo Luykx, die overleed in november 1977, een Liber Memorialis werd uitgegeven (1). Deze publikatie is niet alleen zinvol als huldebetoon aan een hoogstaand historicus en specialist in de communicatiemedia, maar zij verlevendigt opnieuw de herinnering aan een persoon die met benijdenswaardig talent jarenlang aan de rechtsfaculteit van de R.U.G. het ambt van hoogleraar heeft uitgeoefend.

A. Alvorens een korte analyse van het hoogleraarschap van Theo Luykx toe te voegen aan de emotioneel geladen bijdragen van G. Provoost, waarin hij deze eminente wetenschapsman kenschetsend portretteert, willen we iets zeggen over enkele van de bijdragen die in dit gedenkboek zijn opgenomen.

L. Boone stelt in zijn bijdrage: «De politieke profielen van uitgevers en journalisten», de vraag naar de politieke opstelling van personen, groepen en instanties die in onze westerse wereld aan informatieverwerking doen. Een uiteenzetting met een nogal hypothetisch karakter omdat de lezer er aanhoudend op gewezen wordt dat over het behandelde onderwerp weinig of geen relevant empirisch materiaal voorhanden is en dat men dus voorzichtig moet zijn met het doen van algemene uitspraken daarover. Bovendien is het moeilijk om op internationaal niveau een precieze aanduiding te geven van het politieke profiel van uitgevers en journalisten, indien alleen maar gebruik kan worden gemaakt van termen zoals links en rechts of conservatief en progressief. Zoals Boone terecht opmerkt in

zijn aanhaling van M. Parsons, zou dit profiel aan zeggingskracht winnen indien de dichotomische rechts-links profilering werd doorbroken.

De aandacht voor de politieke opstelling van uitgevers en journalisten is ingegeven door bezorgdheid over de mogelijkheid waarover deze personen beschikken om te beïnvloeden en te manipuleren. Volgens ons is het probleem daarbij echter niet dat men een politieke opinie heeft of dat men politiek geëngageerd is, maar wel dat zij die een uitgesproken politieke oriëntatie hebben aangenomen dikwijls bij het publiek de schijn geven objectief te zijn. Deze houding schept een ongeoorloofde verwarring tussen werkelijke oriëntatie en affiliatie, tussen schijnbare neutraliteit en objectiviteit.

Het terrorisme, gepleegd door extremisten, is in de periode die wij doormaken het wanhopige middel dat door bepaalde groepen mensen wordt gebruikt om op een ondemocratische manier moeilijk te verwezenlijken doeleinden door te drukken. Dit onderwerp wordt door J. Briers uitvoerig behandeld in zijn bijdrage met als titel: «De wapens van de kritiek of de kritiek van de wapens?». De auteur laat af en toe doorschemeren dat hij begrip kan opbrengen voor de ontevredenheid en de opstandige houding van vele Duitse jongeren over de werking en de instellingen van hun samenleving. Daarbij steekt hij niet weg dat een bepaalde rechtse pers in dit land — van laag allooi overigens — mede verantwoordelijk is voor de toestand zoals hij nu is gegroeid. In tegenstelling tot wat men zou kunnen verwachten gaat het in de analyse van Briers niet zozeer om een objectieve bespreking van de relatie tussen terrorisme

en massamedia, maar wel om een duidelijke stellingname van iemand die, zelf nauw bij het radio en TV-wezen betrokken zijnde, gebruik maakt van de recente voorvallen in de Duitse Bondsrepubliek en de ervaringen die de Duitse media in dit verband hoe dan ook hebben opgedaan, om aan het eind van zijn betoog enkele morele standpunten weer te geven die een duidelijke stellingname inhouden tegen het terrorisme en zijn onvrijwillige propaganda in de media.

Een heldere bijdrage is deze van E. De Bens over de invloed van de televisie op de kiesattitude en het kiesgedrag. Haar behandeling van dit onderwerp sluit aan bij het onderzoek over de rol en de betekenis van de televisie bij politieke gebeurtenissen. Dat deze betekenis niet moet worden onderschat kan niet alleen worden afgeleid uit de ernst waarmee de politici over dit communicatiemiddel van gedachten wisselen, maar kan ook worden opgemaakt uit de inzet waarmee deze personen pogen dit medium te beheersen. Het is binnen het kader van beïnvloeding dat o.a. de positie van de professionele journalist tot een probleem verheven is en dat het accent in het bedrijven van politiek door de TV in zekere mate is verlegd van het bediscussiëren van een programma naar het optreden van personen.

In zijn bijdrage over de Israëliisch-Arabisch conflict biedt O. De Raeymaker ons een leesbaar verhaal over de «Evolutie van de officiële Belgische houding ten overstaan van de conflictsituatie in het Midden-Oosten tijdens de periode van dertig jaar — nl. vanaf 1948 tot aan de Camp-David akkoorden van september 1978» (blz. 103). Het standpunt van

ons land in dit bijna onoplosbare probleem van de aanwezigheid van een staat Israël in het Midden-Oosten en de afwezigheid van een staat voor het Palestijnse volk in hetzelfde gebied, kan over het algemeen en vooral na de opeenvolging van de gekende feitelijkheden als 'neutraal' worden beschouwd. Uit de gepresenteerde analyse blijkt duidelijk dat — gezien de goede betrekkingen die België zowel met Israël als met de Arabische staten onderhoudt — de Belgische buitenlandse politiek steeds is afgestemd op het zoeken van een oplossing voor het probleem in een combinatie van «het bestaansrecht van de Hebreeuwse staat als een soevereine entiteit binnen veilige en erkende grenzen», met het recht van het Palestijnse volk op een eigen vaderland dat aan dezelfde voorwaarden moet voldoen.

De eminente politicoloog uit Leuven, W. De Wachter, behandelt in zijn hoofdstuk «Functies en dysfuncties van politieke propaganda», het belangrijke probleem van de massabeïnvloeding bij verkiezingen. Gesteund door onderzoeken neemt de auteur aan dat in onze westerse politieke wereld, en dus ook in ons land, het eenzijdige model van de almacht van de propaganda moet vervangen worden door het zgn. «beperkte effect model»: aan propaganda moet een zeer gering effect worden toegekend, althans voor wat de wijzigingen van partijkeuze betreft. Het kan niet worden ontkend dat in onze democratie de politieke propaganda verschaald is tot een afstompende persoonlijke publiciteit. De Wachter schrijft in dit verband het volgende: «Een wezenlijke functie die propaganda zou moeten vervullen in een democratisch bestel, is de vertaling van de politieke discussie uit haar techniciteit, eventueel uit haar technocratische of elitaire opmaak, naar de staatsburgers toe... Democratische propaganda moet streven naar vereenvoudiging van de idee, maar deze bewerking moet de kern van de te nemen opties blootleggen» (blz. 155). In tegenstelling tot wat propaganda zou moeten zijn, worden miljoenen besteed voor iets dat De Wachter als een belangrijke verspilling bestempelt. «Men spreekt, men roept, men beeldt uit, maar weinigen luisteren of kijken» (blz. 158). Daarbij houden de publiciteitscampagnes bij verkiezingen een dubbel gevaar in voor de democratie. Vooreerst wordt het budget voor deze campagnes opgevuld door geldschietters die als drukings-

groepen optreden en die dit geld veeleer spenderen voor de behartiging van private belangen dan om het goede functioneren van de democratie te stimuleren. En in de tweede plaats bevorderen dergelijke campagnes een selectie van de kandidaten, waarbij uiteindelijk alleen «bevoorrechten» tot het politieke ambt verkozen kunnen worden.

F. Kempers heeft het in zijn bijdrage tot deze bundel over de relatie tussen de «onverbidelijke opmars der communicatieplanners en de vrijheid van informatie». Hij legt in dit verband de nadruk op het toenemend belang van een coherent communicatiebeleid. Zulk een beleid is nodig als reactie op de zgn. communicatierevolutie waarmee hij «de vele en vaak revolutionaire veranderingen in technologie, economie, organisatiestructuren, werking en uitwerking van de verschillende communicatiemedia in de huidige wereld» aanduidt. Volgens de auteur maakt de ontwikkeling naar een informatiemaatschappij een inmenging van de overheid hoe dan ook noodzakelijk, omdat vooreerst «een groeiend deel van de beschikbare nationale hulpmiddelen» door haar worden opgeslorpt en vervolgens omdat de communicatierevolutie de betekenis van een bewustzijnsindustrie heeft verscherpt. Tenslotte draagt ook de satelliettechnologie, die voor een «grensoverschrijdende informatietransmissie» heeft gezorgd, ertoe bij dat een doelbewust communicatiebeleid van de overheid wenselijk is. Kempers gaat dan in zijn bijdrage dieper in op de vereisten van zulk een doelbewust beleid die hij centreert rond de keuze van de uitgangspunten en de doelstellingen van dat beleid; de beoordeling van de communicatiewerkelijkheid van waaruit het beleid wordt ontwikkeld en tenslotte de keuze van de beleidsmiddelen om de doelstellingen en de werkelijkheid beter met elkaar in overeenstemming te brengen.

Het laatste stuk dat we hier vermelden, is een bijdrage tot de geschiedenis van de Duitse emigrantenpers vóór 1848. G. Ros analyseert in zijn goed gedocumenteerde en boeiend geschreven artikel de mislukking van de *'Deutsch-Französische Jahrbücher'* van 1844. Het relaas leest als een hoofdstuk uit een roman en toont aan in welke mate de burgerlijke autoriteiten bevreesd waren voor het groeiende marxisme. De angstpsychose bij de machthebbers drukt zich uit in alle pogingen die ondernomen werden om de uitgave van de verspreiding van deze in

Parijs gedrukte «criminele» publikatie te beletten. Uiteindelijk zou het verschijnen van dit geschrift worden stopgezet, eendeels om financiële redenen en parallel daarmee door een onenigheid tussen de initiatiefnemers van deze uitgave, Marx en Ruge.

Volledigheidshalve vermelden we nog een uitgebreide bijdrage van J. Hemels over het Nederlandse mediabeleid; een hoofdstuk van K. Koszyk over de massacommunicatie in Duitsland en een bijdrage van G. Van Oudenhove over een rechtstreeks verkozen Europees parlement.

B. Tot slot van dit artikel willen we even stilstaan bij de persoon voor wie dit denkenboek werd uitgegeven. Wijlen G. Provoost heeft als eerste bijdrage in deze bundel een gedetailleerde beschrijving gegeven van het leven en van de indrukwekkende carrière van Theo Luyckx. Als toevoegsel bij deze waardevolle biografie willen we iets zeggen over het ambt van hoogleraar dat Theo Luyckx zo succesvol heeft bekleed.

Professor Luyckx blijft niet alleen als intellectueel een voorbeeld waaraan met eerbied wordt teruggedacht door ieder die het beoefenen van wetenschap ter harte gaat, maar hij heeft ook een onvergetelijke indruk nagelaten door de manier waarop hij zijn taak als verspreider van kennis waarnam. Schematisch aangeduid komt het ons voor dat het welslagen van professor Luyckx als lesgever en als ambtenaar een gevolg was van een combinatie van bevoegdheid en moraliteit. Deze fundamentele kwaliteiten steunden hem bij het inachtnemen van de regels die hij in zijn positie en in zijn rol van docent zowel bij het ambt dat hij vervulde als in zijn relatie met de studenten die hij onderwees, respecteerde.

a. Dat professor Luyckx bevoegd was, hoeft in feite niet te worden onderstreept. Zijn nationale en internationale bekendheid als mediëvist en als wetenschapsman in de politieke wetenschappen, zijn daarvan o.a. een bevestiging. Wat ons niettemin in deze bevoegdheid intrigeert, is dat zij naar onze mening een voorwaarde is voor de mogelijkheid van een zin voor samenhang die professor Luyckx steeds t.o.v. de faculteit en in het bijzonder t.o.v. de studenten betoonde.

Voor professor Luyckx waren het in eerste instantie de studenten die de universiteit een reden van bestaan bezorgden. Het onderwijzend personeel staat ten dienste

van de studenten en realiseert samen met hen in één gemeenschap de doelstellingen van de universiteit. Niettemin kan moeilijk worden ontkend dat docenten en studenten in de organisatie van de universiteit ongelijke partijen zijn, die samenwerken in een hiërarchisch opgebouwde structuur van relaties. Het is nu onze mening dat, gezien de primordiale maar ondergeschikte plaats van de studenten in de universitaire gemeenschap, een noodzakelijke solidariteit tussen de betrokken partijen, nodig om een goede werking van het systeem mogelijk te maken, alleen kan bestaan wanneer de docenten in de manifestatie van hun superioriteit(2), zich noodzakelijk als competente personen voordoen. Indien van hen de initiatie in de wetenschap afhangt en hun rol ligt in kennisverwerving en kennisoverdracht, dan moeten zij in die rol worden erkend en gewaardeerd. De ontwikkeling van solidariteit die van deze waardering afhankelijk is, maakt dus alleen een kans wanneer de docenten op één of andere manier hun competentie aan de studenten laten blijken. Het is vanuit zijn bevoegdheid dat de docent de studenten kan aanzetten tot solidariteit; omgekeerd is het vanuit zijn bevoegdheid dat hij bij zichzelf een houding van saamhorigheid ten opzichte van de studenten kan stimuleren. Immers: onbevoegdheid leidt tot misprijzen en onverschilligheid die een houding van solidariteit hoe dan ook benadelen.

b. Competentie werd bij professor Luykx verenigd met de kwaliteit van een rigoureuze moreel bewustzijn. Professor Luykx had een hoge dunk van het hoogleraarschap als zodanig, en deze waardering voor het ambt was te merken aan de hoge eisen die hij zichzelf bij de uitoefening van zijn taak wist op te leggen. Een grote toewijding en werkkraft waren kenmerken van zijn aanwezigheid aan onze faculteit en daarbuiten. In de realisatie van zijn hoogleraarschap toonde professor Luykx een grote verantwoordelijkheidszin. We nemen dan ook aan dat zijn welslagen als lid van het onderwijzend personeel in de tweede plaats lag in een combinatie van moraliteit met zin voor verantwoordelijkheid. En ook hier nemen we aan dat het eerste een voorwaarde is voor de ontwikkeling van het tweede.

Voor professor Luykx hing de mogelijkheid van het bestaan van een georganiseerde wetenschapsbeoefening in eerste instantie af van de inzet van de docen-

ten. Nu houdt toewijding verband met de manier waarop de docenten hun rol in de organisatie waarderen en spelen. En op hun beurt beïnvloeden de aanwezigheid, de initiatieven, de werkkraft en de leiding van het onderwijzend personeel de houding van alle betrokken partijen bij het wetenschapsbedrijf. Het is bekend dat hoogleraren in de gedragswetenschappen in hun werkzaamheden niet aan sociale controle onderworpen zijn. Deze toestand wordt bevestigd door een benoeming voor het leven en de academische vrijheid. Door het ontbreken van toezicht op hun activiteiten kan, volgens ons, de noodzakelijke verantwoordelijkheid van de betrokken personen, nodig voor een goede werking van het systeem, alleen bestaan wanneer de docenten hun taak met strenge zelfcontrole en zelfdiscipline uitoefenen. Het was de verdienste van professor Luykx dat hij zich niet liet verleiden tot gemakzucht waartoe een gebrek aan zelfcontrole en zelfdiscipline al te gemakkelijk kunnen voeren. Het is zeker dat de basis voor de waardering van een docent in belangrijke mate ligt in de verantwoordelijke manier waarop hij zich van zijn taak kwijt. En het is onze overtuiging dat een individuele verantwoordelijke instelling alleen mogelijk is wanneer er bij de persoon moreel bewustzijn aanwezig is.

c. De geslaagde uitoefening van zijn ambt had hoe dan ook effect op de omgeving waarin professor Luykx ageerde. Wetenschap kan alleen verricht worden onder aandrift van enthousiasme. Het was bovenal de verdienste van professor Luykx — en het welslagen van zijn hoogleraarschap was daaraan te merken — dat hij met al de kwaliteiten die hij bezat velen tot de beoefening van wetenschap heeft bezielde. Het Liber Memorialis is daarvan een afspiegeling. De medewerkers uit binnen- en buitenland hebben in deze bundel bijdragen gepubliceerd die de invloed van Theo Luykx op een dubbele manier aantonen. Zo is er niet alleen het rijke gamma aan behandelde onderwerpen, maar er is vooral de zedelijke ondertoon die de opgenomen artikels ondersteunt. Immers, de verschillende auteurs tonen zowel bij de keuze van hun onderwerpen als bij de uitwerking ervan dezelfde fundamentele bezorgdheid voor de handhaving van een moreel bewustzijn dat het werk van Theo Luykx typeerde.

Noten

(1) *Liber Memorialis Theo Luykx*, uitgegeven onder redactie van Prof. Dr. E. De Bens, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1982.

(2) Men zou een parallele redenering voor de studenten kunnen houden.

De bijdragen in dit nummer zijn aan de hand van:

Jeremy TUNSTALL, Sociology Professor aan de City University te London.

Lieve SMEETS, studente in de tweede licentie Communicatiewetenschap, K.U.Leuven.

Marie-Jeanne DE ROUBAIX, Gaby VAN EDOM, beiden licentiate in de Communicatiewetenschap, K.U.Leuven.

Dirk VOORHOF en Jo BAERT, beiden wetenschappelijk medewerker aan het Seminarie voor Mediarecht van de Rijksuniversiteit Gent.

Dr. C.L. KRUIHOF, werkleider aan het Seminarie voor Sociologie van de Rijksuniversiteit Gent.

Dr. G. DE MEYER, werkleider aan het Centrum voor Communicatiewetenschappen van de K.U.Leuven.